

Virđinija Popović¹
Odsek za rumunistiku
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

doi: 10.19090/gff.2016.1.301-312
UDK: 821.135.1(497.113)-31.09
Originalni naučni rad

ROMANUL ROMÂNESC DIN VOIVODINA: TEME ȘI MOTIVE²

Istoricii literaturii române din Voivodina apreciază faptul că până în anii cincizeci ai secolului trecut nu s-a publicat niciun roman, sau măcar fragmente de roman care s-ar putea considera puncte de plecare pentru romanul de mai târziu din Voivodina. Istoriile literare din Voivodina nu au semnalat până acum existența unor romane apărute la edituri din alte țări înainte de deceniul cinci al secolului trecut. În lucrarea de față sunt prezentate cele mai importante momente în evoluția romanului românesc din Voivodina, începând cu primele fragmente publicate în revista „Lumina” în 1952, cu accente pe tematica și motivele folosite de autori.

Cuvinte-cheie: roman, literatura română din Voivodina, motiv, temă

Literatura română din Voivodina se manifestă în afara spațiului limbii materne, valorile ei fiind recunoscute și apreciate, atât în România cât și în spațiul lingvistic nematern. În acest spațiu care ține de zona balcanică, „zguduită de înverșunate conflicte etnice, de un pronunțat naționalism” (Agache, 2006: 101), scrisul românesc din Banatul sârbesc, în raport cu limba literară vorbită în România, își are specificul lui datorită bazei dialectale și condițiile în care se formează. Limba vorbită în acest spațiu este împărțită pe regiuni și cuprinde particularități lexicale locale, regionale și expresii idiomatice folosite frecvent de localnici. Vorbitorul de limba română din Voivodina depinde de mediul căruia îi aparține, de regiunea lui de origine, de formația cultural-profesională a acestuia și de contactele sale culturale. Mediul urban și mediul rural au un rol enorm și o mare influență asupra limbii literare din Voivodina. Având în vedere că majoritatea scriitorilor din Voivodina provin de la sat, în mediul căruia limba literară se confruntă la tot pasul cu graiul bănățean, acest fenomen este foarte înrădăcinat la scriitorii de limba română din Voivodina și se referă mai ales la faptele de natură fonetică și la lexic. „Opoziția pe care o întâmpină limba literară în mediul rural este accentuată de faptul că graiul bănățean prezintă deosebiri simțitoare față de limba literară, având un sistem vocalic și consonantic mult mai complex decât celelalte graiuri ale limbii române” (Magdu, 1976: 158). Scriitorii din Voivodina provin din diferite graiuri românești prezente în acest spațiu iar despre aceste particularități ale limbii s-au ocupat mai pe larg diferiți lingviști care în cercetările lor au demonstrat că populația românească din Banat are la

¹ popovic.virdjinija@ff.uns.ac.rs

² Lucrarea este realizată în cadrul proiectului *Jezici i kulture u vremenu i prostoru/ (Limbi și culturi în timp și spațiu)*, nr. proiect 178002, finanțat de Ministerul de Învățământ și Știință din Serbia.

bază trei straturi dialectale: unul bănăţean, altul ardelenesc și altul oltenesc. În satele de origine ardelenescă, graiul pe care îl vorbește populația este mai aproape de limba literară decât acela pe care îl vorbește populația din satele autentic bănăţenești. Pe de altă parte, influența limbii sârbe asupra limbii române se răsfrânge, în primul rând, asupra foneticii și lexicului. De aceea, limba operelor artistice folosită de scriitorii din Voivodina nu este unitară, ea se deosebește în dependență de mediul din care provine scriitorul. „Măsura și modul în care scriitorii de limba română din Voivodina contribuie la îmbogățirea și dezvoltarea limbii române literare de la noi ar putea alcătui subiectul unui studiu deosebit de interesant [în care] s-ar putea cerceta în ce măsură și proporție limba acestor scriitori este tributară graiurilor românești din Voivodina” (Ibidem: 159).

În Voivodina se dezvoltă „pe cont propriu” o literatură, izolată de România în primele decenii, care „a tins continuu să se sincronizeze cu fenomenul general românesc” (Agache, 2010: 27–28) și să țină pasul cu totul ce se petrecea în literatura sârbă, construindu-și propria individualitate și originalitate. Proza românească din Voivodina s-a dezvoltat mai întâi pe linie tradiționalistă, scriitorii provenind din mediul rural ceea se poate vedea prin lexic, topică, onomastica personajelor și prin influența limbii sârbe asupra limbii vorbite în Voivodina. Reconstituirea mediului evocat în romanul de expresie românească din Voivodina, „la nivel lingvistic, se face prin clasicul apel la un limbaj regional, aparținând dialectului bănăţean în primul rând, dar se identifică un număr destul de mare de contaminări cu limbile mediului, în special cu sârba și germană” (Dărăbuș & Popović, 2012: 38). Pe când în poezie se produc deschideri către o poezie actuală, către un limbaj poetic modern, neoavangardist, atingând, prin câteva voci inconfundabile pragul de sus al liricii românești actuale, în roman se produce o criză. Așa cum spune Eugen Simion în „Lettre internationale”, nr. 18, 1996 că „starea de criză este favorabilă romanului, eterna lui fugă de modele”, așa s-a întâmplat și cu romanul din Voivodina. Istoricii literaturii române din Voivodina apreciază faptul că până în anii cincizeci ai secolului trecut nu s-a publicat niciun roman, sau măcar fragmente de roman care s-ar putea pune ca punct de plecare pentru romanul de mai târziu din Voivodina, dar nu înseamnă că nu existau romane în manuscris sau apărute în fragmente la edituri din alte țări. Istoricii literari care s-au ocupat de literatura de expresie românească din spațiul iugoslav, Radu Flora, Ștefan N. Popa, Catinca Agache, Brândușa Juică, Ionela Mengher, Carmen Dărăbuș și Virginia Popović au constatat (pornind de la numărul de volume de proză publicate la Casa de Presă și Editura „Libertatea” din Panciova, dar și de la lucrările de proză publicate în paginile reviste „Lumina”) că primele fragmente de roman publicate în Voivodina sunt *O zi însemnată* (revista „Lumina”, 1952–1953); *Fata cu ochii mirați* (în revista „Lumina”, nr. 4, 1973); *Ulmii de la răspântie* (în „Lumina”, nr. 2, 1997) de Miu Mărgineanu. Autorul în aceste prime romane descrie cu ecouri autobiografice viața și mediul liceal din perioada interbelică iar personajele principale fac parte din grupul de tineri care pledează pentru afirmarea originalității românilor din fostul regat iugoslav, pornind de la o viziune sămănătorist-tradiționalistă, conform programului de la

„Sămănătorul”, în care „acționarea pentru răscolirea morală” a sătenilor români pentru care dascălii formați în România ar trebui să plădeze în activitatea lor didactică și educativă. Viața patriarhală a satului românesc bănățean este redată prin detalii etnografice și prin lexic regional amestecat cu sârbisme, apropiindu-se pe alocuri de reportaj. Autenticitatea atmosferei se observă din expresiile argotice folosite de romancier pentru a demonstra limbajul elevului din perioada interbelică descrisă în romane: „autorul adesea s-a lăsat furat de amănunte neesențiale neavând măsura selectivă necesară în plămuirea unui tablou concis, real și mișcător. Se resimt aromele realist-tradiționaliste ale romanelor românești dintre cele două războaie” (Petrovici, 1977: 41–47). Scenele descrise în romanele lui Miu Mărgineanu sunt pline de „erotism palid” iar trăirile psihologice apar estompate, nu au vigoarea dezlănțuirilor tinerești, [...] ci mai degrabă țin de conceptul de viață al romancierului” (Popa, 1977: 133–134). Tinerii minoritari care merg la școlile sârbești din Banatul sârbesc au aceleași drepturi ca și elevii sârbi, încât prin dialogul dintre ei, autorul a dorit să aducă la lumină adevăratul grai bănățean, cu calchieri lingvistice din limba sârbă și scrierea cu chirilice. O cronică reușită a societății românești rurale se pot considera romanele *Tinerețe frântă* (1953) și *Mesajul* (1971), autorul fiind Mihai Avramescu care introduce cu succes elemente de psihanaliză, dar nu se îndepărtează foarte mult de romanul tradițional.

Prin compoziție, prin lumea personajelor, prin poziția lor socială, prin comportamentul, mentalitatea lor, romanul ne trimite direct la capodopera romanului realist românesc Ion de Liviu Rebreanu. Ca și în romanul *Ion*, în *Tinerețe frântă* personajul principal se lasă pradă «glasului pământului». (Mengher, 2000: 178).

În primul roman, autorul oferă o imagine a mediului specific rural bănățean înainte de război, în cel de-al doilea (*Mesajul*), „aduce în prin plan momente din existența unui intelectual” (Agache, 2010: 113). Autorul utilizează o limbă literară fluentă, „care conferă o notă de prospețime și autenticitate a textului” (Popa, 1997: 283). Mihai Avramescu a realizat o cronică a societății rurale românești din perioada interbelică, pe modelul rebreanian al romanului realist, reprezentând pentru cititorul din Voivodina ani în șir o revelație, drumul afirmării epicului în literatura română postbelică din Voivodina, și dacă merge spre o sincronizare cu proza românească a generației cincizeciste din România, nu este prea roditor, romanul înregistrează doar pe alocuri succese demne de amintit. Realitatea socială evocată în literatura voivodineană de limba română, în special în ceea ce privește proza, este una preponderent rurală, cu câteva incursiuni în urban, dat fiind faptul că mediul istoric dominant al comunității românești de aici este cel al satului. Apariția romanelor lui Miu Mărgineanu și Mihai Avramescu se poate considera prima treaptă în ascensiunea romanului românesc din Voivodina.

Al doilea moment important în istoria romanului românesc din spațiul iugoslav și în evoluția literaturii din Voivodina este considerată apariția romanelor

neotradiționaliste ale lui Florin Ursulescu și Miodrag Miloș. Cel dintâi scriitor, care, în primul rând se afirmă ca jurnalist și memorialist, a scris două romane *Peisaj cu nuci* (1988) și *Sfârșit de vară* (1999) unde se încheagă o succesiune de portrete care compune, în manieră neotradiționalistă, o parte din problematica lumii rurale, în special din Banatul sârbesc central, de după colectivizarea agriculturii. Romanele scrise într-o limbă literară cursivă aduc o prospețime cititorului, „Florin Ursulescu mănuieste o limbă literară românească curată și atent nuanțată” (Popa, 1997: 283), scoțând în prim plan o poveste de dragoste, grațiile feminine și noțiunea de cuplu de îndrăgostiți, ca personaje centrale ale acestor romane. Personajele sunt țărani iar locul de desfășurare a acțiunii este satul bănățean. Scriitorul este apreciat de Mircea Tomuș în „România Literară” (nr. 38, 21. sept. 1989) care remarcă tablourile în mișcare zugrăvite cu meșteșug, în care se conturează mișcări sufletești și morale pe diferite trepte de intensitate, „redarea culorii locale, a trăirilor, frământărilor personajelor” (Agache, 2010: 126). Lipsit de introspecții psihologice profunde și de substanță adâncă dramatică, cel de-al doilea roman *Sfârșit de vară*, continuând firul epic din romanul anterior și zugrăvind satul românesc bănățean în alte ipostaze, este scris într-un limbaj fluid, lăsând „impresia de modernitate” (Ibidem: 127). Dacă în primul roman, *Peisaj cu nuci*, referirile la cooperativizare sunt extrem de vagi, atmosfera socială fiind abia schițată, în cel de-al doilea autorul face referiri directe la modalitățile agresive de convingere a populației. Miodrag Miloș se poate considera inițiatorul romanului ciclu în literatura de expresie românească din Voivodina. A scris ciclul *Râulenilor* (în trei părți, mai întâi publicate în revista „Lumina” (nr. 10/1983, 11-12/ 1983 și nr. 1/ 1984), în care, la fel ca și ceilalți scriitori din generația sa, cultiva proză de inspirație rurală, cu momente de autenticitate istorico-socială. Romanele cronice *Încercarea de a zbura* (1988) și *Calea scorpionilor* (1989) dar mai ales romanul *Vânt de răsărit* (1996), sunt considerate de unii istorici literari „cele mai reușite construcții epice românești din spațiul Voivodinei” (Ibidem: 183). Romanele surprind fapte istorice la care autorul a fost martor, dar și situația politică și socială de după război. Romanele sale, „realiste și istorice, înscrise în noul tradiționalism [...], excelează prin: formula românească a cronicii, lipsa mistificărilor, evitarea capcanelor sociologizării, autenticitatea, tehnica aducerilor-aminte, suplețea și dinamismul narațiunii, vocea autorului prezentă în punctarea adevărului istoric” (Id.: 184). În romanul *Încercarea de a zbura*, Miodrag Miloș „realizează o cronică romanțată [...] o frescă reconstitativă a unui trecut apropiat” (Iovanovici, 1998: 42), în care populația bănățeană e bătuită de sărăcie și mizerie. În volbura acestor vremuri viețuiește un copil de la țară, care, nevoit să plece la școală, este transplantat în oraș. Cu o ușoară nostalgie după ambianța idilică rurală, eroul este supus supraviețuirii într-un oraș cu mii de feluri de oameni, unde îl poate scăpa de la prăpăd doar valorile morale, virtuțile și cinstea - caracteristici moștenite genetic de la părinți. În placheta de amintiri *Pe când creșteam* (1985), se scoate în evidență o carte de vizită a momentelor de autenticitate istorico-socială din Banatul sârbesc și Banatul românesc iar în

momentul apariției romanului *Vânt de răsărit*, cititorii s-au putut bucura de o decriere extraordinară a spațiului voivodinean, cu destinul eroilor în prin plan. Apărând condiția literaturii realiste, Miodrag Miloș consideră că proza nu ar avea niciun înțeles în afara unor noțiuni ca istorie, adevăr, realitate și abordează teme morale și existențiale într-un stil epic de mare densitate, care a așezat proza românească pe terenul solid al observației psihologice. Începând cu romanul *Calea Scorpionilor*, care prefigurează motive, întâmplări și personaje din roman, care trădează preocuparea scriitorului pentru destinul țăranului român, în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, „când detașamentele de eliberare națională colaborau cu frontal sovietic împotriva fascismului” (Popa, 1997: 277). Faptele istorice recurente în roman sunt privite din perspectiva adevăratului martor al lor, fără imaginar și mistificări. „Romanul este plin de viață, creând o realitate sublimată, reflectată în metatext” (Ibidem) iar faptele etnografice ale satelor bănățene scot la iveală adevăratele deprinderi ale țăranilor români din Banat: „Râulenii făceau ce făceau, economiseau tot anul, se împrumutau sau se regăseau în alte moduri, numai și numai să petreacă sărbătorile după datină: să nu lipsească de la masă colacii, păcăriile, sau șunca, cârnațul și alte mâncăruri ocazionale. Acum simțeau că sărbătoarea Crăciunului o să le fie mai săracă decât oricând. Nu numai că nu lipseau alimentele de care-i storseseră rușii în timpul staționării în sat, dar se zvonea că noile autorități nu vor permite sărbătorirea nașterii Domnului în care, de veacuri, își vedeau salvarea, mai ales în timpurile grele” (Miodrag Miloș). Prin cele trei cicluri din seria Râulenilor, volume fundamentale a prozei românești din Voivodina, Miodrag Miloș continuă tradiția romanului românesc de inspirație rurală și în același timp se distanțează de aceasta, propunând o viziune nouă, modernă asupra universului existențial rustic și asupra țăranului român, dar mai ales prin proza lui Miodrag Miloș „se poate constitui [o] autentică istorie mentală și spirituală a satului bănățean” (Filip, 1998: 20) cu un „prețios material etnografic” și cu un limbaj „cu grijă cultivat, aproape impecabil din punct de vedere stilistic” (Ibidem). Alte teme aduse în dezbatere reprezintă și unele linii de forță ale gândirii scriitoricești a lui Miodrag Miloș: raportul individului cu istoria, libertatea și constrângerea, iluzia și realitatea, solidaritatea umană și exilul interior, tema paternității, cea a cunoașterii, a iubirii și a morții. Miodrag Miloș creează în ciclul Râulenilor, o impresionantă frescă socială, situând în antiteză perioada eliberării naționale, surprinzând pe lângă faptele istorice și unele de natură politică sau socială (echipe de activiști, sloganuri populiste, prigoana chiaburilor, compania de cooperativizare, colonizarea cu familii bosniece):

- Ce să fie. Cu schimbările astea, de toate. Lumea nu le aprobă cu una cu două. Se „vorbește și de luarea pământului. Asta-i doare mai mult pe oameni. Să-ți ia pământul așa, dintr-o dată, agonisit o sută de ani cu sudoarea și munca întregii familii. Asta nu-i totuna. Îți rupe din inimă, că pământul e parte din inima paorelui.

Este un roman polemic ce-și propune să descopere complicațiile necunoscute ale sufletului țărănesc, firea contemplativă, patimile, nevoile țaranului român cu o doză de ură și spirit de revoltă față de regimul comunist: „-Ați auzit, oameni? Ei și-au lăsat în Bosnia case, pământ, marvă și pluguri pe mâna bătrânilor și au venit aici să li se dea case și pământul nostru. Nouă ni se ia și lor li se dă. Iaca dreptate. Măi oameni, veniturile astea fac proști din noi”. Un alt plan epic este planul destinului comunității țărănești dinamizat de conflicte puternice: politic, economic, moral, romanul fiind un zguduitor document despre tragedia satului românesc tradițional bănățean colectivizat forțat.

Un al treilea moment important în clădirea istoriei romanului voivodinean înainte de apariția primelor romane moderne, este încercarea de modernizare a limbajului bănățean prin apariția romanelor lui Traian Doban și Radu Flora. La Editura Libertatea, unde sunt publicate aproape toate romanele din această perioadă în Voivodina, apar și romanele *Pierduți în vijelii* (1985) și *Mireasma iluziilor* (1989) care sunt criticate precum ar fi pline de apeluri frecvente la ideologic, înscriindu-se totuși prin dramatism și forța evocării, construcția personajelor, conturarea atmosferei specifice acelei perioade. Pe când în primul roman acțiunea se desfășoară la sat, în perioada ocupației naziste, în cel de-al doilea, acțiunea este transferată în mediul urban asociat cu toată problematica de atunci: colectivizarea, stalinismul impus, națioanlizarea, situația minoritarului. Tehnica povestirii în ramă, în care mai multe narațiuni de sine stătătoare se încadrează într-o altă narațiune mai amplă, este des folosită de Traian Doban iar frazarea deschiderii cu material lingvistic care include mai rar bănățenisme, dar în care predomină cuvinte în limba germană, sârbisme sau expresii în limba rusă, înțelegem intenția autorului de a „intelectualiza” limbajul bănățean, „ceea ce alunecă spre artificialitatea autenticului” (Popa, 1997: 130). În povestirile și romanele lui Traian Doban, temele cetrale sunt întâmplările reale din viața satului românesc din Serbia redată cu un șir de detalii realiste: mentalitatea tinerilor, junalul de război, realitatea autentică, note autobiografice dar și gastronomia tradițională românească. Romancierul folosește tehnica narativă a povestirii în povestire iar istoricul literar Ștefan N. Popa consideră că idealizarea personajelor din romanul de factologie istorică, „în contextul discursului actualității cronologice apare ca o construcție nefirească ce intră în pozitivismul netipizat” (Ibidem: 131).

Primele încercări de modernizare a romanului în literatura de limba română din Voivodina se pot vedea în romanele *Săptămâna* (1976) de Costa Toader și *Noapte de hârtie* (1971) de Slavco Almăjan în care limbajul devine unul eliberat de regionalisme, mai cu seamă de bănățenisme și sârbisme, autorii apelând la un limbaj nou, presărat de cuvinte străine, sub influența mass-media. Apar unele specii noi de romane, predominând romanul intelectualului strămutat în mediul urban, unde se stabilește primind posturi însemnate în firme de modă sau tehnică. *Noaptea de hârtie*, un roman-eseu „axat pe simboluri, idei și întrebări” (Agache, 2010: 215), un „pseudo-roman” și o meditație a eului naratorului „asupra

condiției existenței și creației asupra robotizării individului” (Ibidem) aduce în fața cititorului personaje bizare, o descriere a unui cotidian violent și banal unde omul devine mașina timpului, iar sentimentele sale și stările de neliniște care izbucnesc din subconștientul lui ca și fanteziile erotice descoperă pe acest om „în permanentă căutare a realului” (Popa, 1997: 162), femeia fiind o fantasmă care-și destăinuie tribulațiile sufletești dor „în pat”. Expresia lingvistică a romanului lui Slavco Almăjan este la nivelul limbii standard, pe alocuri păstrând specificul limbii române din Voivodina presărat cu calcuri lingvistice după limba sârbă. Teodor Munteanu prin *Marele secret*, genul de roman antiutopic de tip orwellian sau de genul „înapoi în viitor”, prin care a debutat în 1986 la Editura Libertatea, un roman „de anticipație” (Barbu & Ciobanu, 2013: 147), care „din perspectiva de azi devine [...] posibil și real” atunci când în centrul atenției este viața omului dirijată de alte lumi, alte centre atotștiutoare de comandă, ivizibile și suspecte. O lume robotizată, computerizată care schimbă viața omului transformându-l într-un pion al însăși vieți, condus după voia ei și influențată de putere invizibilă pe care nu o poate evita și din care nu poate evada, trăind într-o „realitate cronic-absurdă” (Mengher, 2000: 195). Abaterea de la viața normală a unui om presupune pierderea identității proprii, viața lui fiind supusă transformării anticipând „un posibil viitor utopic” (Barbu & Ciobanu, 2013: 148). O aspirație ideală a romancierului era de a ne oferi o posibilă viață cu anumite caracteristici ale unei lumi de construit într-un viitor utopic în care ar circula creaturi înzestrate numai cu atributele pure ale bunătății, demnității și eticii. Autorul ne aduce în fața noastră un roman modern, cu scene uneori fantastice, unele reale, idealul căutând în posibilitatea trăirii unei altfel de vieți a cărui destin este de discutat.

George M. Frișcan, a publicat două volume de proză scurtă la Editura „Libertatea”: *Navetiștii* (2003) și *Căldura sufletului* (2007) și un roman *De ce s-a dus Helen la mănăstire?* (2012), prin care a surprins un subiect aproape inedit în literatura din Voivodina, amintirile din tren din perioada socialistă în România, pe relația București-Constanța. În această primă carte, precum și în celelalte două, autorul și-a propus să ne redea relațiile interumane și psihologice ale personajelor, începând cu navetiștii, „o categorie de oameni care-și petrec o parte din viață în Câmpia Bărăganului” (Petrovici, 2002: x) și continuând cu consătenii săi din Torac, noscuștii din Vârșeț din perioada timpurie a vieții sale, în volumul doi. Unicul roman al său, un roman de familie cu o tematică modernă de dragoste și cu intrigi simple pe care eroii lui încearcă să uite, îmbrățișând momentele îmbibate de dragoste și armonie, conștienți că într-o relație de iubire conjugală este nevoie de multă reținere și răbdare, nerăbdarea ar putea uneori să strice toate visele unui cuplu. Numai un singur cuvânt spus cu asprime poate împiedica pentru multă vreme complicatul proces de contopire a sufletelor. Iată de ce ambele părți trebuie să-și dorească cu tot dinadinsul o căsnicie fericită și împreună să depășească orice obstacol care le stă în calea fericirii. Anii de după Războiul al Doilea Mondial și relațiile dintre numeroasele popoare europene, cu mentalități și educație diferite, obiceiuri și tradiții, sunt redată de autor

descoperind greutățile cuplului îndrăgostit să înțeleagă unele obstacole puse în cale chiar de propria lor soartă. Moartea subită a soției răpusă de boală, îl obligă pe soț să păstreze în amintire acele momente minunate petrecute alături de aleasa sa, arătând publicului cititor că o dragoste adevărată poate să arate calea unei veșnice trăiri în paradisul gândurilor. Romanul fără un final definit, deschide drumul unei multitudini de posibilități, unei credințe în iubirea veșnică, în puterea dragostei de a fi mai tare decât moartea.

Mai târziu, în Voivodina apar și alte romane care avansează semnificativ spre teritoriul vieții familiale, care prin limbaj elocvent și cursiv, se înscriu în circuitul literar din această zonă. Romanele Eugeniei Bălțeanu sau ale Mărioarei Stojanović „confirmă convingerea că personajul feminin și-a asigurat acel loc pe care-l considerăm reper în proza noastră” (Ciobanu & Barbu, 2013: 175). În romanele Mărioarei Stojanović, *Veronica* (2008), *Vorbește-mi despre mama* (2012) și *Fereastra de sub nori* (2014), imaginea femeii este înțeleasă în sensul dezirabil al așteptărilor prestabilite de societate. Romanele ei dar și destinul eroilor săi se formează în funcție de cultură și de regulile prestabilite de societate, care vor influența într-o mare măsură destinul lor. Femeia, o ființă fragilă care crede în iubire, precum copilul în magie, „va accepta ispitele vieții văzând, în această luptă a sa cu sine și cu dimensiunile dificile ale subconștientului, o nouă șansă, un nou început” (Almăjan, 2014: xx). În momentul când magia se transformă în suferință, ea este atât de deusolată încât e în stare să facă orice să aibă aripi să zboare, acceptând să fi responsabilă față de sine și față de cei din jur. Femeia are nevoie de cuvinte frumoase, de tandrețe iar circumstanțele sociale ale trilogiei sale duc la alunecarea din viața reală a eroilor, în iluzie, ea fiind „fără margini, iar fereastra vieții, de sub imensitatea cerului, odată deschisă, își oferă zborul spre nesfârșire” (Ciobanu, 2014: xx). Satul bănățean este reînviat în romanele Mărioarei Stojanović, prin prisma amintirilor și realităților „ușor adormite” (Ibidem) în odăile trecutului. Spațiul patriarhal al satului bănățean impune bariere de manifestare liberă a trăirilor sufl etești, iar lupta pentru existență a femeii nu este altceva decât „confirmarea libertății și a vieții împlinite” (Barbu&Ciobanu, 2013: 175). Romanele celor două romaniere, Mărioara Stojanović și Eugenia Bălțeanu se pot considera pe de o parte romane de dragoste, pe de altă parte de familie, în care femeia este în continuă luptă pentru existență, osândită la normele impuse de societatea modernă, din care ar vrea să evadeze scufundându-se uneori în suferință iar alteori în vis. Totuși, „starea de somn și visul ei e plin de coșmar” (Ibidem: 176), încât sensul căutării libertății și a vieții împlinite trebuie căutate în altă parte unde ar avea un vis pentru care să trăiască, un scop, un sens. Prin „socialul” ultimelor romane feminine publicate în Voivodina, înțelegem cadrul restrâns al familiei cât și cel lărgit al grupului etnic, cultura din care facem parte, calea cea mai bună de urmat pentru realizarea și împlinirea fericirii autentice.

Neologismele englezești și expresiile în limba engleză din lumea muzicii, modei, din limbajul uzual al unei lumi moderne și mondene, sunt materialul de construcție al romanelor Eugeniei Bălțeanu, *Mona* (2005), *Tangoul* (2008), *Trei*

anotimpuri (2009), *Speranța* (2011), *Scrisori din Pasadena* (2014) în care eroii trăiesc adesea în „planuri duble” și în lumi paralele, viața de acum și viața din trecut. Ingeniozitatea prozatoarei este de a manevra astfel epicul, evenimentele și comportamentele umane, încât să sugereze într-adevar apartenența acestora la mai multe lumi. Viața pentru adult poate fi înțeleasă asemenea jocului pentru copil, dar așa cum nu toate jocurile au un sens anume, copilul găsim plăcere, pur și simplu, în acțiunea jocului, la fel se poate dezvoltă și viața adultului: scopul îi poate scăpa, țelul poate fi omis, dar viața este o plăcere în însăși experiența de a trăi. Și asemenea copilului, cu cât este el mai constructiv în a-și crea jocul propriu și a se bucura pe măsură de propria sa creație, la fel și viața i se poate dezvoltă mai interesantă adultului cu cât e mai cercetător, imaginativ și inovativ în stilul său de viață. Eroii Eugeniei Bălțeanu sunt puși chiar în această ipostază, de căutare a sensului vieții. Fericirea socială nu poate fi dobândită în urma construcției defectuoase a unui sistem de raportare la ceilalți deprins dintr-o familie destrămată, iresponsabilă, imatură. În sânul familiei constructive persoana învață și îmbunătățește, amplifică, perfecționează atitudinile de toleranță, de solidaritate, de compasiune față de ceilalți: prietenii sau colegii învață să se ajute între ei, să aibă răbdare unul cu altul, să joace cinstit și mai ales învață ce înseamnă să pierzi. Aceste rosturi sunt descoperite de eroii romanelor doar atunci când și-au dat seama de greșelile anterioare, datorită cărora viața tuturora a luat-o în alte sensuri.

Romanele moderne din Voivodina pendulează între explicabil și inexplicabil, între real și vis, între posibil și imposibil, rezultând de aici o proză de rafinate dozaje, asociind expert livrescul și puterea de descriere realistă, poezia și psihologia. Cu totul într-o altă direcție o ia romanul de debut al tinerei scriitoare Alexandra Goica, *Jurnalul soldatului rănit*, apărut în 2014 la Editura Libertatea din Panciova, considerat mai întâi un roman psihologic, scris la persoana întâi și care deschide un nou capitol al romanului modern voivodinean, a cărui tematică este, pe de o parte războiul propriu-zis, „războiul și ororile sale, multitudinea de situații neașteptate, spectacolul unei vieți de om, relația individ, familie și societate, subconștientul și destinul uman, complexitatea trăirilor sufletești și încercarea de elucidare a tănuitelor compartimente ale subconștientului, metamorfoza, chipului uman” (Berlovan, 2014: 7), iar pe de cealaltă parte lupta interioară a soldatului - erou. Romanul este împărțit în trei capitole, fiecare capitol cu tribulațiile sufletului unei alte persoane. La început descoperim lupta sufletească a protagonistului acestui roman, a unui soldat rănit găsit pe câmpul de luptă, în al doilea capitol suferința Mariei, mama soldatului, ajunsă în spital suferind de o boală grea iar cel de-al treilea capitol este dedicat Anei, soției soldatului. De la câmpul de luptă, unde e rănit, până la plecarea în străinătate a eroului, al cărui nume nu-l știm, au trecut mulți ani, autoarea trece de la o perioadă de timp la alta, foarte repede, asemeni trecerii vieții. Pe soldat îl vedem rănit pe câmpul de luptă căutând să evadeze din acest câmp, un câmp al destinului lui, precum îi este și sufletul lui – gol și plin de speranțe de a revedea persoanele dragi. Familia rămasă

acasă, lăsată în soarta ei, soția sa iubită, lăsată să supraviețuiască în singurătate, o descoperim ca pe un personaj pus în planul doi. Nimic din ceea ce se petrece în familie nu vedem, doar prin prisma trăirilor neașteptate ale protagonistului pe marginea subconștientului. „Dincolo de spațiul jurnalului, viața protagonistului clocotește de trăiri neașteptate, imprevizibile și pilduitoare pentru fiecare om” (Ibidem). Din realitate - în vis, din trecut - în prezent sau viitor, autoarea pune cele mai serioase probleme ale existenței și ale supraviețuirii unui om pe tărâmurile străine, care, în căutare de bunuri materiale uită că vremea este trecătoare și că, fără să-și dea seama întreaga viață a petrecut-o departe de familie. Nicio bogăție materială nu are valoare dacă soția și copiii nu știu nimic despre soarta lui năprasnică. Soția l-a plâns ani de-a rândul, a purtat haine de doliu trăind în sărăcie, iar când acesta s-a anunțat după mulți ani, a ars cu nepăsare scrisoarea de la el. În urma lecturii romanului, cititorul rămâne cu niște întrebări fără răspunsuri, deschizându-i, însă, fantezia, făcându-l să propună singur sfârșitul cărții și locul unde s-a întâmplat acțiunea sau chiar despre ce război este vorba în roman. Autoarea a vrut prin pana ei de tânăra romancieră să descopere un război al sentimentelor interioare a fiecărui om găsit singur pe câmpul de luptă, în țărături necunoscute, lucru justificat prin următoarele cuvinte: „Ideile filosofice care apar în text (acestea fiind: probleme ontologice, existențialism, antropologism) nu sunt decât simplele preocupări cu care se luptă orice muritor de rând în viața de zi cu zi, fi e conștient sau inconștient” (Goica, 2014: 9). Șanțurile găsite pe câmpul de luptă simbolizează prăpastiile sufletești în care eroul nostru cade de fiecare dată când îl năpândește dorul de familie, suferința și nebunia, gândurile că poate e bolnav de boala de care a suferit și mama sa Maria. Eroul principal este urmărit de autoare prin analiza crizelor de conștiință și de comportament, ca într-o adevărată fișă medicală. Fără să înțelegem de ce a fugit de la familia sa, rămânem cu speranța întâlnirii soților, autoarea lăsându-ne fără răspuns, dorind astfel să ne pună pe gânduri și să înțelegem din context psihologia ascunsă și misterioasă a acestui om singur. Astfel putem să înțelegem mai bine profilul soldatului din fiecare colț al lumii, cu propriile zbateri sufletești sau gândurile și meditațiile noastre sau ale fiecăruia care luptă cu propriul suflet, iar soldații, considerați niște luptători disperăți, niște inși răniți sufletește atunci când se trezesc într-o lume vitregă și necunoscută, niște inadaptați, oameni fără rădăcini. Romanul, poate fi considerat un roman-jurnal, cu un câmp epic psihologic, de factură naturalistă, urmărind stările de conștiință și de comportament ale eroului principal prin monologuri interioare sugestive, iar destinul dramatic are la bază neliniștile și frământările omului confruntat cu propriul destin, alegând viața în izolare și renunțare la frumusețile vieții în sânul familiei. Soldatul rănit despre care este vorba în acest roman poate fi înlocuit cu soldatul pierdut în prăpăstiile vieții sau cu tribulațiile sufletești ale unui soldat inadapdat pe tărâm străin.

Romanul de față este un debut extraordinar de reușit, cu care ne-am dat seama că literatura română din Voivodina a reușit să pășească în secolul XXI cu o generație promițătoare de tineri scriitori douămiiști iar romanul din Voivodina

intră într-o nouă epocă în care se cristalizează o nouă generație de romancieri și noi specii de romane în care se scoate în evidență, mai întâi identitatea românească din această parte a Europei, limba autentică din satele bănățene și mentalitatea românului care trăiește în alt mediu decât cel al limbii materne. Legat sufletește de țara-mamă, cu iubire veșnică de țara unde s-au născut strămoșii lui, scriitorul voivodinean scrie un roman inedit în care protagoniștii lui joacă un joc al vieții și al destinului lor.

Virđinija Popović

ROMANIAN NOVEL IN VOJVODINA: THEMES AND MOTIFS

The beginnings of the Romanian novel in Vojvodina were in the late fifties of the last century. Before this date a novel or even fragments of novels that might be considered the beginning of Romanian novel in Vojvodina had not been published. A literary history of Romanian literature in Vojvodina had not acknowledged the existence of any novels published by other countries before the fifth decade of the last century. This paper presents the most important moments in the evolution of the Romanian novel in Vojvodina from the first fragments published by the magazine "Lumina" in 1952, with an emphasis on the themes and motifs used by the authors in their novels.

Key words: novel, Romanian literature in Vojvodina, motifs, themes

RUMUNSKI ROMAN U VOJVODINI: TEME I MOTIVI

Istoričari rumunske književnosti u Vojvodini ukazuju na činjenicu da do pedesetih godina prošlog veka u Vojvodini nije objavljen nijedan roman na rumunskom jeziku, niti odlomak iz romana koji bismo mogli prihvatiti kao kamen temeljac za rumunski vojvođanski roman. Rumunski pisci iz Vojvodine nisu objavili nijedan roman do druge polovine XX veka, kada, pod uticajem rumunskog modernog romana kao i srpskog romana objavljuju svoje prve romane na rumunskom jeziku u Srbiji. U ovom radu su predstavljeni najznačajniji momenti u razvoju rumunskog romana u Vojvodini, počevši sa prvim objavljenim odlomcima romana u časopisu „Lumina“, 1952. godine, sa akcentom na temama i motivima ovih romana.

Ključne reči: roman, rumunska književnost u Vojvodini, motiv, tema

REFERENTE BIBLIOGRAFICE:

- Agache, C. (2010). *Literatura română din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea
- Barbu, V. & Ciobanu, N. (2013). *65 de ani de beletristică (1947-2012)*. Panciova: Editura Libertatea
- Dărăbuș, C. & Popović, V. (2012). *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*. Novi Sad, Fond Europa, Cluj-Napoca: Risoprint
- Filip, E. (1998). Ultimul sentimentalist. Miodrag Miloș la 65 de ani, apud *Metonimia râuleniilor. Miodrag Miloș la 65 de ani, volum omagial*. Colectia „Lumina”

- Frișcan, George M. (2002). *Navetiștii*. Panciova: Editura Libertatea
- Goica, A. (2014). *Jurnalul soldatului rănit*. Panciova: Editura Libertatea
- Iovanovici, R. (1998). Miodrag Miloș. Încercarea de a zbura, *apud Metonimia râulenilor. Miodrag Miloș la 65 de ani*, volum omagial, Colecția „Lumina”
- Juică, B. (2012). *La confluența a două culturi literatură română din Voivodina: (1945-1989)*, Zrenianin: ICRV [i. e.] Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina
- Magdu, L. (1976). *Abateri de la normele limbii literare (practicată la noi în Voivodina)*, *apud Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*, Vol. III
- Mengher, I. (2000). *Lumina: (1947-1997): studiu monografic*. Editura Libertatea, Panciova
- Popa, Ștefan N. (1997). *O istorie a literaturii române din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea
- Popović, M. (2016). *Opinii și reflecții. Proza românească din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea